

НАПРЯМ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Антонець Н. Б.,
старший науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ШКІЛ ДЛЯ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ОСОБЛИВИХ УМОВ ВИХОВАННЯ (ШКІЛ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ) (1991–2010)

Відповідно до Закону Української РСР «Про освіту», який було прийнято 23 травня 1991 р. (перша редакція документу), до переліку середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів для громадян, котрі потребують соціальної допомоги і реабілітації (стаття 30), увійшли школи-інтернати для дітей, які не мають необхідних умов для виховання і навчання в сім'ї, школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, санаторні школи-інтернати, спеціальні школи-інтернати для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку, а також спеціальні школи і спеціальні професійні училища для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання [4].

З метою поліпшення функціонування спеціальних загальноосвітніх шкіл 13 жовтня 1993 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про організацію діяльності спеціальних навчально-виховних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» [6]. Документ, зокрема, затвердив Положення про спеціальну загальноосвітню школу для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання. Розглянемо ті позиції Положення, що в першу чергу розкривають специфіку цього закладу освіти.

Відповідно до Положення спеціальна загальноосвітня школа для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання (надалі – спеціальна школа), визначалась як державний заклад освіти, до якого направляються неповнолітні правопорушники віком від 11 до 14 років включно на підставі рішення суду. (При цьому до спеціальної школи не могли бути направлені діти і підлітки, котрі страждали захворюваннями, зазначеними у переліку, що його містить «Інструкція про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» [2])

Згідно з Положенням перед педагогічним колективом спеціальної школи ставилися завдання здійснювати соціальну реабілітацію учня, виховувати у нього розуміння загальнолюдських цінностей, громадську позицію, готувати до активної трудової діяльності, здійснювати правове виховання. Особливості педагогічного впливу мали забезпечити спеціальний режим дня та система навчальної і

виховної роботи, постійний нагляд і педагогічний контроль за учнями, виключення можливості вільного виходу учнів за межі території школи без дозволу адміністрації.

Процес навчання та виховання учнів спеціальної школи будувався за навчальними планами й програмами загальноосвітньої школи I та II ступенів, затвердженими Міністерством освіти. Для учнів, які виявили особливі здібності у вивченні певних предметів, а також для учнів із значною педагогічною занедбаністю передбачалося складання індивідуальних навчальних планів. Завдання для самопідготовки у спеціальній школі було визнано не обов'язковими, вони могли даватися учням з урахуванням психофізіологічних і педагогічних вимог та індивідуальних особливостей кожної дитини.

Основою навчально-виховної роботи у спеціальній школі стало поєднання навчання із різнопрофільною продуктивною працею. Трудове навчання і виховання було визнане одним з основних засобів перевиховання дітей і підлітків. Воно мало здійснюватися у навчально-виробничих майстернях, навчально-дослідному сільському або садовому господарстві закладу з урахуванням віку й фізичного розвитку учнів.

У Положенні було визначено заходи заохочення та стягнення, що могли застосовуватися у спеціальній школі. До числа заохочень учнів увійшли: оголошення подяки; дозвіл на вихід за межі спеціальної школи; дозвіл учневі відвідувати під час канікул батьків або осіб, які їх замінюють; кращі групи могли бути заохочені туристичними походами, відвіданням театру, цирку, кінотеатру та інших видовищних закладів у супроводі учителів тощо.

За порушення режиму на учнів могли накладатися стягнення – попередження; оголошення догани; обговорення на загальних зборах; поміщення до дисциплінарної кімнати на термін до двох діб. (На початку 1990-х рр. в Україні діяло Положення про дисциплінарну кімнату спеціальної загальноосвітньої школи для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, затверджене наказом Міністерства освіти СРСР від 17 січня 1979 р. Відповідне Положення Міністерство освіти України затвердило 25 серпня 1994 р., цей документ втратив чинність згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 6 листопада 2012 р. [3].)

Неповнолітні перебували у спеціальній школі у межах встановленого судом терміну, але не більше трьох років. Учні, котрі стали на шлях виправлення, могли бути достроково звільнені. Якщо вихованець не став на шлях виправлення, проте досяг 15 років, його могли перевести до спеціального училища для підлітків, які потребують особливих умов виховання, але загальний термін перебування учня у цих закладах також не мав перевищувати трьох років.

Положення про спеціальну загальноосвітню школу для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, у 1995 р. зазнало редагування, що було зумовлене змінами у законодавстві. Так, Верховна Рада України 24 січня 1995 р. прийняла Закон «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх». У ньому було визначено правові основи діяльності органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, котрі не досягли вісімнадцятирічного віку. Згідно з цим Зако-

ном до числа таких інституцій були віднесені і спеціальні школи, що у цьому документі отримали нову назву – загальноосвітні школи соціальної реабілітації [5].

Зауважимо, що внаслідок прийняття Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» спеціальна школа не просто змінила назву, а й водночас одержала інші формулювання своїх завдань. Так, згідно із новою редакцією Положення школа соціальної реабілітації мала «створити належні умови для життя, навчання та виховання учня, підвищення його загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечити правове виховання та соціальний захист в умовах постійного педагогічного режиму» [1]. Як зазначалось у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» (2006), метою застосування таких заходів (у тому числі метою направлення до загальноосвітньої школи соціальної реабілітації) має бути «забезпечення інтересів неповнолітнього, які полягають в одержанні не тільки належного виховання, а й освіти, лікування, соціальної, психологічної допомоги, захисту від жорстокого поводження, насильства та експлуатації, а також у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя, підвищити загальноосвітній і культурний рівень, набути професії та працевлаштуватися» [7].

Таким чином, протягом 1991–2010 рр. на законодавчому рівні змінився основний вектор сенсу функціонування спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання (з 1995 р. – загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації), – ідею перевиховати правопорушника змінив концепт створення таких умов життя, що хоча і обмежують вихованця у правах, проте мають сприяти розвитку його особистості.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859 «Про організацію діяльності спеціальних навчально-виховних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання»: постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. № 646 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-95-%D0%BF> (дата звернення: 10.01.2019)

2. Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти України № 137/131 від 5 травня 1997 р. // Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-97> (дата звернення: 10.01.2019)

3. Про затвердження Положення про дисциплінарну кімнату спеціальної загальноосвітньої школи та спеціального професійного училища для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: наказ Міністерства освіти України від 25 серпня 1994 р. № 256 // Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-94> (дата звернення: 10.01.2019)

4. Про освіту: Закон УРСР від 13 травня 1991 р. № 1060-ХІІ // Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910523> (дата звернення: 10.01.2019)

5. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх: Закон України від 24 січня 1995 р. № 20-95-ВР // Там само. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-D0%B2%D1%80/ed19950124> (дата звернення: 10.01.2019)

6. Про організацію діяльності спеціальних навчально-виховних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859 // Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF/ed20120202> (дата звернення: 10.01.2019)

7. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2 // Там само. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06> (дата звернення: 10.01.2019)

Вихрущ В. О.,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки та соціального управління

Національного університету «Львівська політехніка»

ТЕОРІЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ФОРМУВАННІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ: 20-ТІ – 30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

20-ті – 30-ті роки ХХ століття відіграли особливу роль у становленні «нової педагогіки», яка сформувалася на основі симбіозу експериментальної психології, педагогічної психології та спроб врахувати практичні потреби освітньої діяльності (пізніше – експериментальної педагогіки). Драматичний перебіг цього процесу і сьогодні недостатньо вивчено.

Оцінивши належним чином значення для побудови нової системи психології висунених зарубіжними психологами (В. Вундтом і його послідовниками), вітчизняними дослідниками у цій галузі (С.Л. Франк, М. Бердяєв, П. Юркевич, М. Троїцький, І. Сікорський, Г. Челпанов) та розроблену Л. Виготським гіпотезу про соціально-історичне походження психічних процесів і властивостей людської особистості, О. Леонт'єв спільно з А. Лурією почав розробляти так звану «культурно-історичну теорію розвитку психіки». У цьому дослідженні О. Леонт'єв та його однодумці в тісній співдружності і постійному спілкуванні із Л. Виготським і О. Лурією поставили і в першому наближенні вирішили питання про характер «інтеріоризації», тобто перетворення зовнішніх форм опосередковування на внутрішні. Це підтвердило можливість експериментального аналізу самої генези вищих форм специфічно людських психічних процесів, розкриття таємниці їх походження. Проблема виявилася не лише поставленою, але і було намічено шлях її